

Constantin Ungureanu*

EVOLUȚIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI DIN BUCOVINA: DE LA ACADEMIA TEOLOGICĂ DE LA PUTNA LA UNIVERSITATEA DIN CERNĂUȚI

Învățământul primar

La momentul ocupării Bucovinei de către Imperiul Habsburgic, în acest teritoriu existau 6 școli domnești - la Suceava, Cernăuți, Rădăuți, Putna, Câmpulung Moldovenesc și Câmpulung Rusc, care au fost înființate după anul 1766, iar în perioada 1768-1774, practic, nu au funcționat din cauza războiului ruso-turc. La Rădăuți mai exista, încă din anul 1747, o școală episcopală, iar la Suceava, pe lângă școala românească, un învățător grec și altul pentru latină. La începutul stăpânirii austriece, nivelul de dezvoltare a învățământului din Bucovina era mai avansat față de restul Moldovei, dar învățământul primar se afla doar la etapa incipientă de dezvoltare, iar majoritatea absolută a populației era analfabetă. Nivelul de dezvoltare a societății moldovenești era inferior față de statele occidentale, dar era comparabil cu cel al statelor vecine și al provinciilor din estul Monarhiei Habsburgice.

Principala instituție de învățământ din nord-vestul Moldovei era atunci Academia teologică de la Putna. Școala a fost oficial ridicată la rangul de Academie domnească prin hrisovul domnesc al lui Ioan Teodor Callimachi, din 15 iunie 1759, și a funcționat în această calitate până în 1786. Organizarea și funcționarea acestei școli este legată mai ales de activitatea a doi mari cărturari ai timpului – Iacov Putneanul și Vartolomeu Măzăreanul. La această instituție superioară de învățământ și-au făcut studiile personalități bine cunoscute din acea perioadă, precum mitropoliții Iacov Putneanul, Gavriil Calimah și Leon Gheucă; episcopii Dositei Herescu, Isaia Baloșescu și Amfilohie al Hotinului; arhimandritul Vartolomeu Măzăreanul; egumenii Venedict al Moldoviței, Metodie de la Solca, Macarie de la Voroneț și alții¹.

În perioada administrației militare (1774-1786), în Bucovina s-a produs reorganizarea și etatizarea învățământului, au fost treptat desființate vechile școli din perioada moldovenească și au fost înființate noi școli cu limbile de instruire română și germană. Prin adoptarea *Regulamentului școlar din anul 1786* s-a urmărit scopul de a laiciza procesul de învățământ, de a diminua influența

* **Constantin Ungureanu**, doctor în istorie, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie al AȘM.

¹ Constantin C. Cojocaru, *Daniil Vlahovici – episcop al Bucovinei (23 aprilie 1789 – 20 august 1822)*, în *Analele Bucovinei*, anul VII, 1/2000, p. 59; Idem, *Isaia Baloșescu, episcopul Bucovinei (17 iulie 1823 – 14 septembrie 1834)*, în *Analele Bucovinei*, anul VII, 2/2000, p. 360-361.

clerului asupra școlii și de a introduce obligativitatea învățământului pentru toți copiii de vârstă școlară.

În perioada administrației galițiene (1786-1848), în Bucovina s-a produs o stagnare a sistemului de învățământ. După o perioadă scurtă de avânt (1786-1793), a avut loc un regres și o diminuare a numărului de școli primare, din cauza desființării obligativității învățământului în Bucovina. La începutul sec. al XIX-lea, cea mai importantă instituție de învățământ, cu limba română de predare, era școala clericală din Cernăuți, care a funcționat în perioada 1786-1818. Pentru învățământul românesc din Bucovina cea mai nefastă a fost perioada 1815-1844, când școlile primare au fost subordonate Consistoriului catolic din Lemberg. Către anul 1840, în 46 de școli primare învățau 4.595 de elevi, adică mai puțin de 10% din cei cca. 50 mii de copii de vârstă școlară². Majoritatea acestor elevi erau germani, polonezi și maghiari, de confesiune catolică și protestantă, pe când proporția copiilor ortodocși școlarizați era mult mai mică.

În intervalul 1848-1869 s-a îmbunătățit semnificativ rețeaua de școli primare din Bucovina, numărul cărora s-a triplat față de anul 1850. Totuși, nivelul de școlarizare a copiilor continua să rămână foarte scăzut. La sfârșitul anilor '60 ai sec. al XIX-lea școlile primare erau frecventate doar de cca. 7.300-8.300 de copii. În anii '60-70 Parlamentul austriac a adoptat mai multe legi importante, inclusiv cea referitoare la învățământ, care a fost promulgată la 14 mai 1869. Prin adoptarea acestei legi se conferea un caracter uniform organizării școlare din Austria, fiind proclamată independența învățământului față de autoritatea bisericească. La 30 ianuarie 1873, Dieta Bucovinei a votat legea provincială despre învățământ, care reglementa modalitatea de înființare, întreținere și de frecventare a școlilor primare.

Autoritatea supremă de control școlar în Bucovina a fost Consiliul Școlar provincial. La sfârșitul stăpânirii austriece, fiecare consiliu școlar districtual avea cca. 9-11 membri, iar Consiliul Școlar al Țării era constituit din 16 persoane, dintre care 6 germani, 4 români, 4 ucraineni, un polonez și un evreu.

Un rol foarte important în învățământul primar din Bucovina l-au jucat și inspectorii școlari provinciali și districtuali, care erau obligați să verifice școlile primare, aflate în subordinea lor. Până la sfârșitul stăpânirii austriece, procedura de inspectare a școlilor primare din Bucovina fusese naționalizată. În ajunul declanșării războiului, școlile primare germane, românești, ucrainene, poloneze și maghiare dispuneau de inspectori școlari provinciali și districtuali proprii. Atunci în orașul Cernăuți erau câte un inspector german, român, ucrainean și polonez, iar în celelalte districte școlare activau 8 inspectori ucraineni, 7 români, 5 germani, doi polonezi și un maghiar³. De asemenea, Comisia pentru examinarea școlilor primare fusese reorganizată pe criterii etnice, fiind create

² Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina (1774-1918)*, Chișinău, Civitas 2007, p. 36.

³ Idem, *Inspectorii școlari din Bucovina în perioada 1869-1918*, în *Glasul Bucovinei*, 2 / 2006, p. 31-32.

4 comisii autonome, care erau obligate să examineze numai școlile cu limba respectivă de instruire.

La momentul adoptării noii legi a învățământului, nivelul de școlarizare din Bucovina era cel mai jos în comparație cu celelalte provincii austriece. În 1871, doar cca. 12-13% din copiii de vârstă școlară erau școlarizați. În deceniile următoare s-a dezvoltat rapid sistemul de învățământ primar din Bucovina, înregistrându-se o creștere atât a numărului de școli oficiale și particulare, cât și a ratei copiilor școlarizați. Astfel, în anul școlar 1889/90 deja 54,5% din numărul total de copii frecventau o școală primară publică sau particulară, ori o altă școală. La începutul sec. al XX-lea, din totalul de 96.973 de copii de vârstă școlară, 75.836 (78,2% din total) erau școlarizați, iar în anul de învățământ 1912/13, rata școlarizării se ridicase la 96,1%⁴.

Pentru învățământul primar din Bucovina problema cea mai delicată era alegerea limbii de instruire în școli, mai ales în localitățile cu populație mixtă: românească și ucraineană. Pentru a soluționa cât mai judicios aceste probleme au fost deschise inițial multe școli primare mixte cu două, trei și chiar patru limbi de instruire. În anul școlar 1889/90, din 285 școli oficiale, 99 erau rutene, 89 românești, 20 germane, 3 maghiare și 74 mixte. Treptat, multe din școlile mixte au fost separate pe criterii etnice. Procesul de naționalizare a învățământului primar s-a intensificat mai ales la începutul sec. al XX-lea. Până în anul 1914, practic toate școlile mixte cu trei și patru limbi de instruire au fost desființate, iar în multe școli mixte încă existente clasele au fost separate pe criterii etnice. În anul școlar 1912/13 în Bucovina au funcționat 564 de școli oficiale, dintre care 219 rutene, 190 românești, 97 germane, 15 poloneze, 4 maghiare și 39 mixte⁵.

Odată cu dezvoltarea sistemului de învățământ și îmbunătățirea nivelului de școlarizare a copiilor s-a modificat esențial și structura contingentului de elevi după confesiuni. În 1875, din totalul de 13.345 de elevi numai 40,3% erau ortodocși, în schimb catolicii constituiau 32,7%, evanghelicii – 13,8% și mozaicii – 12,9%. Până în anul 1900 ponderea elevilor de religie ortodoxă a ajuns la 68,1%, în schimb s-a diminuat ponderea elevilor de confesiune romano-catolică (12,9%) și evanghelică (3,7%)⁶.

În ultimii ani de stăpânire austriacă s-a modificat și contingentul de elevi după limba de instruire, crescând mai ales numărul elevilor din școlile românești. La sfârșitul anului 1913, școlile primare publice și cursurile de repetiție erau frecventate de 117.009 elevi, inclusiv 44.246 (37,8%) la școlile românești, 40.700 (34,8%) – în școlile ucrainene, 18.972 (16,2%) – în cele germane, 1.709 (1,5%) – în maghiare, 1.470 (1,2%) - în polone și 9.912 – în școli mixte, inclusiv 4.816 în școli româno-germane și 2.487, în ruteano-germane⁷.

⁴ Idem, *Învățământul primar din Bucovina (1774-1918)*, p. 189.

⁵ *Ibidem*, p. 187.

⁶ *Ibidem*, p. 191.

⁷ *Statistische Nachweisung über den Stand der Volksschulen und Lehrerbildungsanstalten nebst einem Schematismus der Volksschulen und Lehrer in der Bukowina nach dem Stande vom 31. Dezember 1913*, Czernowitz 1914, p. XIV-XV.

Potrivit statisticilor oficiale, în anul 1913, la școlile primare publice și private din Bucovina erau școlarizați 109.441 copii, dintre care 41.635 (38%) români, 38.081 (34,8%) ucraineni, 23.072 (21,1%) germani și evrei, 4.791 (4,4%) poloni și 1.510 (1,4%) maghiari⁸. În localitățile urbane, peste 50% din elevi erau vorbitori de germană, cca. 20-21% români, cca. 17-18% ucraineni și cca. 10% poloni. În schimb, la sate cei mai mulți elevi erau români sau ucraineni, germanii constituiau cca. 13%, maghiarii cca. 2%, iar polonezii mai puțin de 2%⁹.

La sfârșitul anului 1913 școlile primare din capitala Bucovinei erau frecventate de 9.771 de elevi. Mai mult de jumătate din elevii din orașul Cernăuți erau germani și evrei, urmați de români (16,3%), polonezi (15,1%) și ucraineni (14,3%). După confesiune, cei mai mulți elevi erau mozaici (32,7%) și romano-catolici (30,5%), urmați de ortodocși (20,8%), greco-catolici (10%) și evanghelici (5,7%). Școlile primare publice din partea centrală a orașului erau frecventate de 5.445 de elevi, dintre care 57,7% germani după limba maternă, 22,4% polonezi, 16,5% ucraineni și numai 3,1% români. În schimb, la școlile din suburbii își făceau studiile 3.018 copii, inclusiv 41,4% români și 40,4% germani și evrei. Peste 1.300 de copii frecventau diferite școli particulare din capitala Bucovinei¹⁰.

În perioada 1900-1913 în Bucovina s-a produs o reducere rapidă a numărului elevilor de la școlile mixte – de la cca. 22 mii (31,6% din total) în 1900, la cca. 10 mii (8,6%) în 1913. Naționalizarea învățământului primar la începutul sec. al XX-lea a asigurat, în mare parte, instruirea în limba maternă a copiilor de diferite naționalități și a contribuit la îmbunătățirea nivelului de școlarizare a copiilor de vârstă școlară, mai ales a celor de etnie română și ucraineană. În unele cazuri, însă, autoritățile școlare au neglijat revendicările locuitorilor de a avea învățământ public în limba română. Iată de ce, după anul 1910, în mai multe sate mixte româno-ucrainene din nord-vestul Bucovinei au fost deschise 14 școli private românești, în care au fost instruiți cca. 1.400 de copii¹¹. Aceste școli particulare erau susținute financiar de societățile culturale românești din Bucovina, de diferite persoane particulare.

Dezvoltarea rapidă a învățământului primar din Bucovina, în ultimele decenii de stăpânire austriacă, a contribuit la diminuarea semnificativă a populației necărturare din acest teritoriu (de la 87,5% în 1880 la 53,9% în 1910), reducându-se astfel și decalajul dintre Bucovina și alte provincii austriece în ce privește ponderea populației analfabete. La începutul sec. al XX-lea erau știutori de carte 46,1% din locuitorii de peste 10 ani din Bucovina (în 1910), 43,5% din totalul populației din Transilvania și Banat (în 1910), 39,3% din locuitorii de peste 8 ani

⁸ Calculat după *Statistische Nachweisung über den Stand der Volksschulen ... vom 31. Dezember 1913*.

⁹ Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina ...*, p. 193, 194.

¹⁰ Idem, *Învățământul primar din orașul Cernăuți (sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)*, în *Glasul Bucovinei*, 1 / 2008, p. 75.

¹¹ Idem, *Învățământul particular românesc din Bucovina la sfârșitul stăpânirii austriece*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr.4 (64), Chișinău 2005, p.92.

din România (în 1912) și doar 15,6% din totalul populației Basarabiei (în 1897). În Bucovina, 39,6% din românii în vârstă de peste 10 ani puteau în 1910 să scrie și să citească¹². În Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, ponderea locuitorilor cărțurari era la români mai joasă decât la alte popoare, precum germani și maghiari.

Cadrele didactice din Bucovina s-au organizat în societăți profesionale și au participat activ la conferințe districtuale și provinciale ale învățătorilor, care au jucat un rol important în dezvoltarea sistemului de învățământ, în cadrul acestor manifestări fiind dezbătute cele mai actuale probleme ale învățământului și propuse soluții pentru îmbunătățirea situației existente.

În anul 1872 a fost înființată *Societatea învățătorilor din Bucovina*, în cadrul căreia au activat învățători de diferite etnii și confesiuni. În fiecare vară se organiza adunarea generală a acestei asociații. La începutul sec. al XX-lea, cadrele didactice și-au manifestat dorința de a se organiza și activa în societăți pedagogice naționale. Astfel de societăți au înființat învățătorii ucraineni, români, germani, evrei. La 27 august 1905 a avut loc adunarea de constituire a *Reuniunii Școlare Române din Bucovina*, care la 31 ianuarie 1909 s-a transformat în *Asociația Corpului Didactic Român din Bucovina*. Președinte al *Asociației* a fost ales George Tofan. La 7 și 8 iunie 1914 s-a desfășurat la Suceava primul congres al corpului didactic român, la care au participat peste 500 din cei cca. 700-800 de învățători români bucovineni.

În preajma declanșării Primului Război Mondial, învățământul primar din Bucovina era superior față de cel din Basarabia, din Vechiul Regat, și chiar din Transilvania și Banat. Atunci cca. 62% din copiii de vârstă școlară din România, cca. 2/3 din copiii de români din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, și cca. 95-97% din copiii români din Bucovina erau înscriși la o școală primară oficială, confesională sau particulară. În Basarabia, însă, marea majoritate a copiilor nu frecventau nicio școală și erau neștiutori de carte.

Gimnaziile din Bucovina

Până în 1818, în Monarhia Habsburgică au existat două categorii de gimnazii: cu 6 clase (4 clase gramaticale și două umanitare), și gimnazii cu 5 clase (3 clase gramaticale și două umanitare). În 1848, gimnaziile au fost reformate, fiind împărțite în inferioare și superioare, fiecare cu câte 4 clase. În Monarhia Habsburgică școlile secundare pentru băieți se numeau gimnazii cu cele două trepte: "*Untergymnasium*" (cursul inferior cu 4 clase) și "*Obergymnasium*" (cursul superior cu 4 clase, echivalent cu clasele de liceu în prezent). Termenul de "*Lyzeum*" se utiliza atunci în limba germană numai pentru liceele de fete, realizându-se astfel o diferențiere între școlile secundare pentru băieți și pentru fete.

¹² Idem, *Știința de carte în teritoriile populate de români la începutul secolului XX*, în *Codrul Cosminului*, nr. 11 (21), Suceava 2005, p. 95-101.

Până la izbucnirea Primului Război Mondial, numărul gimnaziilor din partea austriacă a Monarhiei a ajuns la 324, dintre care 138 germane, 72 poloneze, 68 cehe, 10 ucrainene, 9 italiene, 7 sârbo-croate, 2 slovene și 18 mixte. În anul școlar 1913/14, la toate gimnaziile din provinciile austriece erau înscriși cca. 103 mii de elevi, dintre care, după limba maternă, 36,9% erau germani, 26,8% polonezi, 17,5% cehi, 8,9% ruteni, 3,6% sloveni, 3,3% italieni, 1,6% sârbo-croați, 1,3% români¹³.

Primul gimnaziu din Bucovina s-a deschis la 16 decembrie 1808, la Cernăuți. Până la mijlocul sec. al XIX-lea, majoritatea cadrelor didactice de la Gimnaziul din Cernăuți au fost originare din Galiția. Deși aproape 1/3 din elevii de la gimnaziu erau români, până în anul 1848 la această instituție nu a activat nici un învățător român, cu excepția celor care au predat religia ortodoxă. În 1849, Gimnaziul din Cernăuți a devenit superior, de 8 clase. În timpul revoluției din anul 1848 s-a realizat și dorința românilor bucovineni de a obține o catedră de limba și literatura română, al cărei titular a devenit profesorul Aron Pumnul. Gimnaziul din Cernăuți a cunoscut o dezvoltare deosebită în perioada 1859-1887, cât timp director al instituției a fost profesorul Stefan Wolf.

Până în 1914, la acest gimnaziu au activat în total 299 de cadre didactice, inclusiv mai mulți profesori români. Deși la Gimnaziul din Cernăuți majoritatea obiectelor s-au predat în limba germană, la această instituție au studiat elevi de diferite etnii și confesiuni. Elevii români au dispus, după anul 1858, de o bibliotecă a gimnaziștilor, unde timp de două decenii au fost colectate aproape 900 de cărți și reviste, majoritatea în limba română.

În a doua jumătate a sec. al XIX-lea a crescut semnificativ numărul elevilor de la Gimnaziul Superior din Cernăuți, apropiindu-se de 1.000 la începutul sec. al XX-lea. Majoritatea elevilor, vorbitori de limbă germană, erau de confesiune mozaică. La începutul sec. al XX-lea s-a diminuat brusc numărul elevilor români și ucraineni de la această școală, fiindcă atunci au fost deschise două gimnazii noi la Cernăuți, cu predare parțială în română, respectiv în ucraineană.

Gimnaziul de Stat nr. I din Cernăuți a fost cea mai importantă școală secundară din Bucovina în perioada austriacă, care a funcționat mai bine de 100 de ani. În perioada 1808 – 1908, la acest gimnaziu au învățat 11.191 de elevi, iar 3.824 (cca. 34% din total) au absolvit gimnaziul complet. În perioada 1849/50-1907/08, 2.536 de absolvenți ai claselor de liceu au susținut examenele de bacalaureat¹⁴.

Al doilea gimnaziu din Bucovina a fost deschis în 1860, la Suceava. În anul școlar 1865/66, Gimnaziul ortodox din Suceava a devenit complet, cu 8 clase. În perioada 1870-1883 s-a produs românizarea treptată a corpului didactic și s-au

¹³ Hannelore Burger, *Sprachenrecht und Sprachgerechtigkeit im österreichischen Unterrichtswesen 1867-1918*, Wien 1995, p. 256, 258.

¹⁴ Vladimir Trebici, *Liceul "Aron Pumnul" din Cernăuți (1918-1940 și 1941-1944)*, în *Almanahul Societății pentru Cultura românească "Mihai Eminescu" din Cernăuți*, București, 1993, p. 26.

deschis primele clase paralele românești. În anul școlar 1870/71, din 15 profesori de la gimnaziu, numai doi erau români, iar în anul de învățământ 1883/84, deja 14 profesori erau români și doar 3 de alte etnii¹⁵.

Ștefan Dracinschi a fost în perioada 1884-1895 primul conducător de etnie română al Gimnaziului din Suceava. Toți directorii ulteriori ai acestui gimnaziu au fost, de asemenea, români: Ștefan Repta (1895-1906), Constantin Cosovici (1907-1910) și Constantin Procopovici (1910-1918). La sfârșitul sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea, Gimnaziul din Suceava a dispus de un corp didactic remarcabil, constituit din multe personalități bine cunoscute atunci în Bucovina, majoritatea fiind de naționalitate română. Datorită străduințelor profesorilor de la acest gimnaziu, în anii 1881-1884 s-au înființat secții române în clasele inferioare, iar în 1902-1905, și în clasele a V-VIII-a de la Gimnaziul din Suceava. În perioada 1860-1918, în această instituție secundară de învățământ au fost angajați și au activat în total 173 de cadre didactice, mai mult de jumătate fiind de naționalitate română¹⁶.

În 1872, a fost deschis un gimnaziu german la Rădăuți. În primii ani de existență, Gimnaziul din Rădăuți a activat ca o școală secundară reală, însă din anul școlar 1878/79 a devenit gimnaziu clasic. În perioada 1872-1914, Gimnaziul din Rădăuți a avut trei directori, toți de naționalitate germană: Ernst Rudolf Neubauer (1872-1883), Heinrich Klauser (1883-1895) și Gabriel von Mor (1895-1914).

Marea majoritate a cadrelor didactice de la Gimnaziul din Rădăuți erau din diferite provincii austriece. În perioada 1872-1897, din 45 de profesori și învățători titulari și suplinitori, 14 au fost originari din Bucovina, doar câțiva fiind de etnie română. Numărul elevilor români de la această instituție școlară a fost destul de redus. Anual, își făceau studiile la acest gimnaziu cca. 50-60 de elevi de naționalitate română. În total, în perioada 1872-1914, la Gimnaziul din Rădăuți s-au înscris 12.676 de elevi, adică în medie câte aproximativ 300 de elevi pe an. Din totalul acestor elevi, 5.445 (43%) au fost evrei, 3.783 (29,8%) etnici germani, 2.234 (17,6%) români, 704 (5,5%) polonezi, 438 (3,5%) ruteni, restul de alte etnii¹⁷.

Pe măsură ce se dezvoltă învățământul primar, și românii din zona Rădăuțului au revendicat învățământ secundar în limba maternă, dar abia în anul școlar 1910/11 s-au deschis clase paralele cu limba de instruire germană și română la Gimnaziul Superior din Rădăuți. Clasele românești de la acest gimnaziu au fost conduse de Leonida Bodnarescu, apoi de Emanoil Isopescu. Deși toți elevii din secția paralelă a gimnaziului erau români (în anul școlar 1913/14, la această

¹⁵ Eusebie Popovici, *Din istoricul Liceului Ștefan cel Mare din Suceava 1860-1935*, Suceava 1935, p. 35.

¹⁶ Constantin Ungureanu, *Gimnaziul Ortodox din Suceava (1860-1918)*, în *Crezul istoriei. În onorarea prof. univ. dr. Mihai Iacobescu la 75 de ani*, coordonatori Ștefan Purici, Dumitru Vitcu, Iași 2013, p. 539.

¹⁷ Emanoil Isopescu, *Anuarul I al Liceului de Stat Eudoxiu Hurmuzachi din Rădăuți pe anul școlar 1921-1922*, Cernăuți 1923, p. 72-73.

secție au studiat 179 elevi români de confesiune ortodoxă)¹⁸, doar o parte din obiecte au fost predate în română.

La 9 septembrie 1899 a fost înființat Gimnaziul „Franz Josef” din Siret, cu instruire doar în limba germană. În decursul anilor 1899-1919, Gimnaziul de Stat din Siret a avut 6 directori și 71 de profesori. În ajunul declanșării războiului, românii și ucrainenii din zona Siretului au revendicat înființarea unor secții paralele române și ucrainene la acest gimnaziu, dar aceste solicitări nu a fost aprobate de autorități.

Începând cu anul școlar 1898/99, la Gimnaziul nr.I din Cernăuți s-au înființat clase paralele românești, în care aproape toți elevii erau români, dar majoritatea obiectelor erau predate în limba germană. În anul școlar 1900/01 deja existau trei grupe paralele românești la acest gimnaziu. În următorii cinci ani școlari, din 1901/02 până în 1905/06, a funcționat o filială germano-română la Cernăuți.

În 1906, filiala germano-română a fost transformată în Gimnaziul de Stat nr.III din Cernăuți. Începând cu anul școlar 1909/10, Gimnaziul nr.III germano-român din Cernăuți a devenit complet, cu 8 clase germane și 8 clase germano-române. Director al Gimnaziului germano-român din Cernăuți a fost profesorul Teodor Bujor. La sfârșitul anului școlar 1913/14, la acest gimnaziu activau 20 de profesori și învățători titulari, dintre care 10 erau de naționalitate română. În 1913, la Gimnaziul nr.III din Cernăuți învățau 406 elevi români, inclusiv 29 originari din diferite sate ucrainizate din nord-vestul Bucovinei, unde nu existau școli primare în limba română¹⁹. După unirea Bucovinei cu România, acest gimnaziu a fost transformat în Liceul „Aron Pumnul”, devenind cel mai important liceu din Cernăuți.

În 1907 a fost deschis un gimnaziu de stat bilingv la Câmpulung. În anul școlar 1912/13 existau deja 6 clase germano-române la acest gimnaziu, frecvențate de 245 de elevi. Circa 70% din elevi erau români ortodocși și aproximativ 30%, germani și evrei²⁰. Pe parcursul funcționării Gimnaziului de Stat din Câmpulung, aproape toți profesorii și învățătorii de la această școală au fost de naționalitate română. Totuși, ca și la alte gimnazii germano-române din Bucovina, elevii au studiat în limba română doar orele de română, limba latină, matematică și religia ortodoxă, restul obiectelor fiind predate în germană. Până la izbucnirea războiului, director al acestui gimnaziu a fost profesorul Daniel Verenca.

În anul școlar 1896/97 a fost deschis un gimnaziu germano-rutean la Cernăuți. La această școală secundară au existat clase germane și clase paralele germano-rutene, în care o parte din obiecte s-au predat în ucraineană, restul în

¹⁸ Constantin Ungureanu, *Gimnaziul de Stat din Rădăuți (1872-1918)*, în *Analele Bucovinei*, 1/2013, p. 134.

¹⁹ George Tofan, *În ce măsură alimentează satele noastre școlile secundare din țară*, în *Școala*, anul IV, nr. 7-8 / 1913, p. 178-181.

²⁰ *Oesterreichische Statistik*, ediție nouă, vol. 14.3, p. 74-75.

germană. La Gimnaziul de Stat nr. II germano-rutean din Cernăuți au studiat mulți elevi de etnie ucraineană din Bucovina, dar și un număr însemnat, originari din Galiția.

În 1904 s-a înființat al doilea gimnaziu germano-rutean la Coțmani, în nordul Bucovinei. La acest gimnaziu au existat doar clase de bază germano-rutene. Marea majoritate a elevilor de la acest gimnaziu au fost ucrainenii, o bună parte fiind rutenii greco-catolici, originari din Galiția. În 1914, la acest gimnaziu activau 12 profesori titulari, inclusiv 7 din Galiția și numai 5 din diferite localități bucovinene, precum și 13 învățători suplینitori, dintre care 7 din Galiția și 6 din Bucovina²¹.

În ultimii ani de stăpânire austriacă au mai fost înființate două gimnazii în nordul Bucovinei, în care instruirea s-a realizat în ucraineană. În 1908 a fost deschis un gimnaziu de stat în orașul Vijnița. Mai mult de jumătate din elevii acestei școli secundare și majoritatea profesorilor erau veniți din Galiția. În anul școlar 1912/13, ucrainenii au obținut încă un gimnaziu cu instruire în ucraineană, la Vașcăuți.

Autoritățile școlare din Bucovina au urmărit scopul de a păstra un echilibru între români și ucrainenii, inclusiv în domeniul învățămîntului. În ajunul declanșării războiului, în Bucovina funcționau 4 gimnazii germano-române (la Cernăuți, Suceava, Rădăuți și Câmpulung), două gimnazii germano-rutene (la Cernăuți și Coțmani) și două gimnazii cu instruire în ucraineană, la Vijnița și Vașcăuți. În 1911 s-a realizat și dezideratul polonezilor din Bucovina de a dispune de un gimnaziu cu predare parțială a obiectelor în limba polonă, la Cernăuți.

În anul școlar 1913/14, în Bucovina existau 13 gimnazii pentru băieți, frecventate de 6.108 elevi. După limba maternă, 3.136 (51,3%) de elevi erau vorbitori de germană, 1.393 (22,8%) rutenii, 1.268 (20,8%) români, 292 (4,8%) polonezi, 19 de alte etnii, iar după confesiuni, cei mai mulți elevi erau mozaici (2.422 - 39,6%) și ortodocși (2.107 - 34,5%), urmați de romano-catolici (815 - 13,3%), greco-catolici (510 - 8,3%) și protestanți (218 - 3,6%)²².

Deși limba germană încă era dominantă în gimnaziile pentru băieți, totuși, marea majoritate a elevilor de naționalitate română și ucraineană învățau în clase sau secții paralele, în care aproape toți elevii și profesorii erau români, respectiv ucrainenii. În anul școlar 1912/13, în 4 gimnazii germano-române din Bucovina existau 25 de clase paralele române sau germano-române, în care învățau 1.209 elevi, inclusiv 1.126 (93,1%) români. Tot atunci, ucrainenii dispuneau de 22 de clase rutene sau germano-rutene la 4 gimnazii, care erau frecventate de 1.482 de elevi, dintre care, după limba maternă, 1.411 (95,2%) erau ucrainenii. Astfel, în anul școlar 1912/13, din totalul de 1.290 de elevi români de la 13 gimnazii din

²¹ *Deutschsprachige Quellen zur Geschichte des Bildungswesens der Bukowina um 1900*, Herausgegeben von Galina Czeban und Elmar Lechner, vol. III, Klagenfurt 1994, p. 64-65.

²² Constantin Ungureanu, *Gimnaziile din Bucovina*, în *Anuarul Institutului de Istorie, Stat și Drept*, Chișinău 2012, p. 177.

Bucovina, 1.126 (87,3% din total) erau concentrați în 25 de clase naționale, iar din 1.490 vorbitori de ucraineană, 1.411 (94,7%) studiau în 22 de clase cu instruire parțială în ucraineană²³.

Liceele pentru fete

Până la mijlocul sec. al XIX-lea, în Imperiul Habsburgic nu au existat școli secundare speciale pentru fete. Chiar și după revoluția din 1848, accesul fetelor la un nivel mai înalt de învățământ era foarte limitat. Abia la sfârșitul sec. al XIX-lea, au început să fie deschise licee pentru fete în cele mai importante orașe din Austria, în rezultatul reorganizării școlilor superioare de fete. La 11 decembrie 1900 s-a aprobat statutul provizoriu al acestor școli secundare și programul de învățământ, potrivit căruia, liceele de fete urmau să fie de 6 clase, iar absolventele să susțină examene de maturitate. Liceele aveau dreptul să activeze ca instituții oficiale sau particulare. Programa de învățământ era mai apropiată de școlile reale, o atenție mai mare acordându-se studierii limbilor moderne, precum și unor obiecte practice.

La începutul sec. XX a crescut rapid atât numărul liceelor pentru fete, cât și a elevelor din aceste școli. Dacă în 1901, în provinciile austriece ale Monarhiei Austro-Ungare existau doar 9 licee de fete cu 1.700 de eleve, atunci la începutul anului școlar 1911/12 deja erau 66 de licee, care erau frecventate de 11.286 de eleve²⁴.

În Bucovina, abia în 1871 era deschisă la Cernăuți o școală superioară de fete, cu limba germană de instruire. În 1898, această școală a fost transformată într-un liceu cu 6 clase. Mai bine de 20 de ani, director al acestui liceu a fost profesorul Josef Frank. Limba de instruire la Liceul municipal de fete din Cernăuți a fost germana, iar româna, ucraineană și poloneza s-au predat ca obiecte facultative. Numărul elevelor de la Liceul municipal din Cernăuți a crescut constant, trecând de 500 în ultimii ani din ajunul războiului. Majoritatea elevelor au fost germane și evreice, dar au învățat și multe eleve poloneze, românce sau ucrainence.

La începutul sec. al XX-lea a fost înființat un liceu pentru fete, cu limba germană de instruire, în orașul Suceava. O bună parte din corpul didactic al acestei școli au fost profesori și profesoare de naționalitate română. Pe parcursul stăpânirii austriece, acest liceu a fost condus de Samuel Isopescul (1904-1911) și Eusebie Popovici (1911-1918).

La 1 octombrie 1905 s-a deschis un liceu privat de fete în orașul Rădăuți. Director al acestui liceu a fost profesorul Valeriu Serfas. În perioada 1905-1909, liceul din Rădăuți a funcționat ca instituție particulară, apoi a trecut în subordinea autorităților locale. Liceul orașenesc de fete din Rădăuți a avut un profund caracter german. Peste 80% din elevele liceului au fost evreice și germane, elevele românce constituind doar cca. 13-14% din total.

²³ Calculat după *Oesterreichische Statistik*, ediție nouă, vol. 14.3, p. 74-75.

²⁴ *Anuarul I al Liceului de fete al Statului din Rădăuți pe anii școlari 1919-1923*. Publicat de Maximilian Ianovici, directorul liceului, Cernăuți 1924, p. 5.

În 1902 s-a înființat o școală ortodoxă superioară de fete la Cernăuți. Cursul inferior de 5 clase era divizat în două secții, una română și alta ruteană, cu predare în aceste două limbi, dar cu utilizarea crescândă a limbii germane. În cursul superior, de 3 clase, majoritatea obiectelor se predau în germană, cu excepția orelor de istorie, religie, muzică și limbile naționale, care se învățau în secții separate, în română sau ucraineană. Abia peste 10 ani de la înființare, în 1912, s-a permis transformarea acestei școli în liceu ortodox de fete. Deși toate elevele erau ortodoxe, de naționalitate română sau ucraineană (la începutul anului școlar 1913/14, la Liceul ortodox de fete din Cernăuți, inclusiv clasele inferioare, erau înscrise în total 452 de eleve ortodoxe, dintre care 296 românce și 156 ucrainence)²⁵, limba de instruire și la această școală a fost germana. În română sau ucraineană s-au predat numai obiectele de istorie, religie și limba română, respectiv ucraineană. Până la sfârșitul stăpânirii austriece, directoare a Liceului ortodox de fete din Cernăuți a fost Ștefania Jemna.

La începutul sec. al XX-lea, în orașul Cernăuți și în alte orașe importante din Bucovina au mai fost înființate câteva licee pentru fete. În 1907 s-a deschis un liceu privat de fete în orașul Siret, care însă a fost desființat în 1913. În 1910 s-a înființat un liceu particular de fete la Gura Humorului, care ulterior a trecut în subordinea autorităților locale. Tot în 1910 s-a înființat la Cernăuți un liceu particular de fete, dar care a activat după un program de învățământ apropiat gimnaziilor clasice pentru băieți. Din această cauză, această școală secundară se mai numea oficial și Gimnaziul privat de fete din Cernăuți. În 1912 a mai fost deschis un liceu particular de fete în orașul Câmpulung. Programul de învățământ de la acest liceu s-a deosebit față de alte licee similare, fiindcă obiecte obligatorii erau limbile germană și română.

În anul școlar 1913/14, la 6 licee pentru fete din Bucovina activau 147 de cadre didactice și învățau 1.388 de eleve. Majoritatea elevelor de la aceste școli secundare erau vorbitoare de germană (953), urmate de românce (308), ucrainence (51) și poloneze (48). După confesiuni, cele mai multe eleve erau mozaice (707), ortodoxe (359) și romano-catolice (221), urmate de evanghelice (54) și greco-catolice (15)²⁶.

Comparativ cu gimnaziile pentru băieți din Bucovina, unde deja demarase procesul de naționalizare, iar majoritatea elevilor români și ucraineni învățau în secții naționale, liceele pentru fete încă erau doar cu limba germană de instruire, iar româna sau ucraineană se preda doar pentru elevele de naționalitate respectivă. Procesul de instruire era parțial naționalizat doar la liceul ortodox din Cernăuți. O altă deosebire a învățământului secundar pentru băieți și fete era că, majoritatea gimnaziilor pentru băieți erau susținute de către stat, în timp ce liceele pentru fete se aflau în subordinea autorităților locale sau a unor persoane particulare.

²⁵ *Arhiva de Stat a Regiunii Cernăuți*, fond 211, inv. 1, dosar 12949, fila 19.

²⁶ Constantin Ungureanu, *Liceele pentru fete din Bucovina*, în *Anuarul Institutului de Istorie, Stat și Drept*, Chișinău 2013, p. 203.

Școlile reale și de meserii din Bucovina

Până la mijlocul sec. al XIX-lea, în Monarhia Habsburgică au existat puține școli reale. În anul 1851, în întreaga Monarhie Habsburgică activau 38 de școli reale, inclusiv 16 cu predare în germană, 11 italiene, 5 într-o limbă slavă, 3 maghiare, frecventate de 4.251 de elevi. În a doua jumătate a sec. al XIX-lea a crescut atât numărul școlilor reale, cât și a elevilor de la aceste instituții școlare. În ajunul declanșării războiului, în provinciile austriece ale Monarhiei Austro-Ungare funcționau 148 de școli reale, dintre care 83 în limba germană, 43 cehe, 14 poloneze, 6 italiene. În anul școlar 1913/14, în școlile reale din provinciile austriece erau instruiți 47.730 de elevi, dintre care 52,3% vorbitori de germană, 31,7% cehi, 7,6% polonezi, 4,3% italieni, 1,7% sloveni, 0,9% sârbi și croați, doar 0,7% ruteni și 0,2% români²⁷.

În Bucovina, o școală reală superioară s-a înființat abia în anul 1863, care din anul 1868 a devenit o instituție școlară cu 7 clase. În intervalul 1863-1888, la această instituție au învățat anual în total 5.773 de copii germani și evrei, 2.064 de polonezi, 683 români, 488 ucraineni²⁸. Numărul elevilor de la Școala Reală Superioară a crescut constant la începutul sec. al XX-lea, trecând de 500, în 1901, și ajungând la peste 600, în anul școlar 1905/06. Primul director al acestei școli a fost Hermann Tausch, urmat de Wenzel Korn și românul Constantin Mandicevski. În 1914, la Școala Reală Superioară ortodoxă din Cernăuți activau 22 de profesori și învățători titulari, inclusiv 18 originari din Bucovina, dintre care 12 români. Deși această școală a fost susținută de Fondul Bisericesc ortodox, limba de instruire a fost germana.

Pe parcursul stăpânirii austriece, în Bucovina au funcționat doar câteva școli secundare cu profil real. Gimnaziul inferior din Rădăuți, în primii ani de existență, a activat ca o școală secundară reală, dar în anul școlar 1878/79 a fost transformat în gimnaziu clasic. În perioada 1873-1889, o Școală Reală inferioară a existat în orașul Siret. În această perioadă, la Școala Reală din Siret au activat 26 de cadre didactice, iar 175 de elevi au absolvit școala. În 1911 a fost deschisă Școala Reală de Stat din Cernăuți, cu limba germană de instruire.

Fiind o provincie cu o economie preponderent agrară, învățământul cu profil realist din Bucovina nu a cunoscut o dezvoltare atât de importantă ca în alte provincii austriece mai industrializate din partea de vest a Monarhiei Austro-Ungare. Instruirea în limba germană a constituit o piedică serioasă pentru copiii români și ucraineni din Bucovina, care nu posedau suficient de bine germana, pentru a învăța și absolvi o școală secundară cu profil realist.

La sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea, în Bucovina s-a dezvoltat și învățământul profesional, dar numărul școlilor de meserii a fost foarte mic comparativ cu provinciile mai industrializate din partea de vest a Monarhiei

²⁷ Idem, *Școlile reale din Bucovina*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 4 (92), Chișinău 2012, p. 12-13.

²⁸ Constantin Morariu, *Părți din istoria Românilor bucovineni*, Cernăuți 1893, p. 136.

Austro-Ungare. Școala medie Tehnică de Stat din Cernăuți a fost cea mai importantă instituție școlară profesională, în cadrul căreia au existat câteva secții, cele mai importante fiind școala comercială și secția de construcții. Însă, predarea tuturor obiectelor doar în limba germană a îngrădit venirea într-un număr mai mare la studii la această școală a copiilor de români sau ucraineni.

Cei mai mulți elevi de la această școală de meserii au fost germani și evrei, iar la secția comercială, peste 90% din elevi au fost de confesiune mozaică, foarte mulți fiind originari din Galiția. În perioada 1876-1914, Școala medie Tehnică de Stat din Cernăuți a fost absolvită de 1.734 de elevi, inclusiv 1.078 de la Secția comercială, 576 de la Secția de construcții și 80 de la Secția de tâmplărie și mobilă. După naționalități, 1.225 (70,6%) de absolvenți ai acestei școli au fost evrei, 261 (15,1%) germani, 123 (7,1%) polonezi, 65 (3,7%) ruteni, numai 49 (2,8%) români și 11 de alte etnii²⁹.

Pentru românii bucovineni, cea mai importantă școală de meserii a fost Școala specială pentru lucrarea lemnului din Câmpulung. Grație curajului și consecvenței profesorilor de la această școală, instruirea la această instituție s-a realizat în limba română, ceea ce a stimulat venirea la studii a multor tineri din satele românești din sud-vestul Bucovinei. Deși era o provincie cu o economie predominant agrară, în Bucovina a activat doar o singură școală medie de agricultură la Cernăuți, dar cu limba germană de instruire, care a fost închisă în 1908, din cauza numărului mic de elevi. În ajunul declanșării războiului, în Bucovina funcționau doar două școli agricole inferioare (la Rădăuți și Coțmani) și 3 școli agricole elementare cu studiul pe timp de iarnă, dar care erau frecventate doar de câteva zeci de elevi.

Cele mai numeroase și mai bine frecventate au fost cursurile de perfecționare profesională sau școlile de ucenici meseriași. Aceste cursuri se organizau pe lângă școlile secundare cu profil tehnic sau pe lângă gimnaziile, activau de obicei seara sau în zilele de odihnă și erau destinate atât tinerilor, cât și maturilor, care deja erau angajați la serviciu și necesitau perfecționarea cunoștințelor teoretice și practice. La sfârșitul stăpânirii austriece, astfel de cursuri de perfecționare pentru meseriași existau în toate localitățile urbane mai importante din Bucovina, iar numărul elevilor de la aceste școli a crescut continuu, trecând de 1.000, după anul 1909. Deoarece instruirea se realiza aproape exclusiv în germană, școlile pentru ucenicii meseriași au fost de puțin folos pentru românii și ucrainenii din Bucovina, cei mai mulți elevi fiind de confesiune mozaică și romano-catolică, vorbitori de limbă germană. În anul școlar 1912/13, la 12 cursuri de perfecționare profesională studiau 1.535 de persoane (604 catolici, 585 mozaici, 215 ortodocși, 130 evanghelici), dintre care 1.093 erau vorbitori de germană, 163 români, 153 polonezi, 118 ucraineni³⁰.

²⁹ Traian Procopovici, *Școala de Conducători de Lucrări Publice*, Cernăuți 1924, p. 131-134.

³⁰ Constantin Ungureanu, *Școlile de meserii din Bucovina la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. XX*, în *Anuarul Institutului de Istorie*, Chișinău 2014, p. 200.

Una din prioritățile autorităților școlare din Bucovina a fost pregătirea unor învățători calificați. Încă la sfârșitul administrației militare au fost deschise două școli normale, la Cernăuți și Suceava, la care urmau să fie pregătiți și învățători pentru școlile elementare din Bucovina. După revoluția din 1848, s-a înființat o preparandie ortodoxă la Cernăuți. La 1 octombrie 1870 a fost deschisă la Cernăuți Școala Normală de Învățători. Dimitrie Isopescul a fost director al acestei instituții mai bine de 30 de ani, până în 1901.

Până la începutul sec. al XX-lea, limba de instruire de la Școala Normală a fost germana, dar s-au predat și unele discipline în română sau ucraineană. În septembrie 1909 s-a decis separarea Școlii Normale de Învățători în trei secții naționale (germană, română și ucraineană), începând cu anul școlar 1909/10. Viitoarele învățătoare, însă, au continuat să fie instruite în limba germană, cu excepția religiei, limbii materne și a orelor practice, care erau predate în română, respectiv în ucraineană. De aceasta, după anul 1910 au fost înființate la Cernăuți câteva școli normale private pentru fete, din care două germane, una românească și una ucraineană. Școală normală privată românească a luat ființă în septembrie 1912.

La sfârșitul anului 1913, Școala Normală de Învățători avea 334 de elevi, inclusiv 125 ruteni, 120 români, 73 germani, 15 polonezi. După confesiuni, 229 erau ortodocși, 56 romano-catolici, 20 greco-catolici, 15 evanghelici și 14 mozaici. Tot atunci Școala Normală de Învățătoare avea 151 de eleve (57 românce, 49 rutene, 33 germane, 11 poloneze), dintre care 85 ortodoxe, 31 romano-catolice, 19 greco-catolice, 13 mozaice și 3 evanghelice³¹.

Universitatea din Cernăuți

După constituirea Monarhiei Austro-Ungare, în provinciile austriece activeau doar 6 universități, dintre care 4 cu limba germană de instruire. La începutul anilor '70 ai sec. al XIX-lea, reprezentanții Bucovinei au solicitat deschiderea unei universități la Cernăuți. În timp ce slovenii, cehii și italienii cereau înființarea unor universități cu limba maternă de instruire, elitele bucovinene au cerut deschiderea unei universități la Cernăuți, cu instruire în germană.

Au fost câteva motive convingătoare pentru deschiderea unei universități anume la Cernăuți. După constituirea Austro-Ungariei și polonizarea universităților din Galiția, crescuse necesitatea unei universități pentru minoritatea germană din estul monarhiei bicefale. Cernăuțiul era locul cel mai potrivit pentru o astfel de instituție, capitala Bucovinei devenind și centrul Bisericii ortodoxe din Austria. A contat foarte mult și faptul că, Cernăuțiul dispunea de o bibliotecă provincială importantă, iar Facultatea de Teologie ortodoxă urma să fie finanțată de către Fondul Bisericesc. A existat și un important motiv de ordin propagandistic, prilejuit de aniversarea jubileului de 100 de ani de stăpânire austriacă în Bucovina.

³¹ *Statistische Nachweisung ... nach dem Stande vom 31. Dezember 1913*, p. XVIII-XIX.

În perioada 1875-1919, Universitatea din Cernăuți cu limba germană de predare a funcționat cu trei facultăți: teologie ortodoxă, drept și filozofie. Față de alte universități austriece, la Cernăuți nu a fost deschisă o facultate de medicină. Anul de studii se împărțea tradițional în două semestre, câte 5 luni fiecare. De la 1 octombrie până la sfârșitul lunii februarie avea loc semestrul de iarnă, iar în perioada 1 martie – 31 iulie – semestrul de vară.

Pe parcursul activității Universității austriece la Cernăuți, în fiecare an se alegea un nou rector și decani ai facultăților, pentru o perioadă de activitate de un singur an. Primul Senat academic al universității a fost ales la 22 septembrie 1875 și era constituit din 11 persoane, inclusiv 5 români, 5 germani și un ucrainean. Rectorii și decanii facultăților erau aleși fără niciun fel de restricție etnică sau confesională. Pe parcursul funcționării Universității austriece, la Cernăuți au activat 44 de rectori, dintre care 22 germani, 11 români (majoritatea de la Facultatea de Teologie), 9 evrei și doi ucraineni³².

În perioada 1875-1918, la Universitatea din Cernăuți au activat 127 de profesori titulari și extraordinari, dintre care 15 la teologie, 44 – la drept și 68 – la filozofie. Din acești profesori, 87 au fost germani, 20 români (13 la Teologie, 5 la Filozofie și doi la Facultatea de Drept), 12 evrei, 5 ucraineni, doi sloveni și un ceh³³. Marea majoritate a acestor profesori s-au angajat la Cernăuți, fiind transferați de la alte universități austriece. Doar la Facultatea de Teologie, toți profesorii au fost bucovineni, dintre care 13 români și doi ucraineni.

Din cei 127 de profesori titulari și extraordinari, 69 (54% din total) au lucrat mai puțin de 10 ani la universitate, 32 – de la 11 până la 20 de ani, 18 – de la 21 până la 30 de ani, iar 8 profesori s-au dedicat mai mult de trei decenii activității profesionale la Universitatea din Cernăuți. Durata medie de activitate a unui profesor la Cernăuți a fost de 13 ani³⁴. Perioade îndelungate au lucrat la această universitate profesorii de teologie Constantin Popovici (42 ani), Eusebiu Popovici (33), Emilian Voiuțchi (31); profesorii de la Filozofie Emil Kaluzniacki (39 ani), Isidor Hilberg (37), Stephan Smal-Stocki (34), Richard Przibram (31), Alois Handl (30); profesorul de la drept Friedrich Kleinwächter (34 de ani)³⁵.

La momentul înființării, Universitatea nu dispunea de o clădire proprie și a fost plasată în localul Școlii Normale. Obținerea întregii clădiri de la Școala Normală (în 1888) și construcția localurilor pentru institutele de cercetare a rezolvat doar temporar problema asigurării universității cu spațiu adecvat pentru instruire și cercetare. Într-o situație mai privilegiată s-a aflat Facultatea de Teologie ortodoxă, care chiar de la înființare a fost plasată în corpul din stânga al Reședinței Mitropolitane din Cernăuți.

³² Emanuel Turczynski, *Die Bukowina*, în *Deutsche Geschichte in Osten Europas. Galizien*, editat de Isabel Röskau-Rydel, Berlin 1999, p. 259.

³³ Erich Prokopowitsch, *Gründung, Entwicklung und Ende der Franz-Josephs-Universität in Czernowitz*, Clausthal-Zellerfeld 1955, p. 38-39.

³⁴ *Ibidem*, p. 61.

³⁵ *Ibidem*, p. 29-34.

La începutul sec. al XX-lea, Senatul Universității, Dieta Bucovinei și autoritățile locale din Cernăuți au solicitat de mai multe ori construcția unei clădiri separate pentru Universitate. Deși autoritățile centrale de la Viena au susținut toate aceste inițiative, în realitate până în 1914 nu s-a ajuns la luarea unei decizii concrete privind demararea lucrărilor de construcție. Lipsa unui spațiu corespunzător pentru instruire și cercetare a constituit o piedică importantă, care a îngreunat dezvoltarea Universității din Cernăuți în perioada stăpânirii austriece.

Prin decizie ministerială, Biblioteca provincială s-a transformat în Bibliotecă universitară, donând prin transfer 15.544 de volume și broșuri³⁶. Deja în 1875, autoritățile de la Viena au aprobat pentru biblioteca universitară o subvenție de 20.000 florini. Fondul de carte al Bibliotecii Universității a crescut continuu, atât datorită procurării de noi cărți, cât și donațiilor sau schimburilor cu alte biblioteci. În 1918, Biblioteca Universității din Cernăuți deținea un fond de cărți de 229.320 exemplare³⁷. Facultatea de Teologie a dispus de o bibliotecă separată, care se afla în clădirea Reședinței Mitropolitane. Către anul 1912, această bibliotecă dispunea de 12.830 de exemplare³⁸.

Un rol aparte în cadrul Universității din Cernăuți l-a îndeplinit Facultatea de Teologie ortodoxă. Prin transformarea Institutului de Teologie în facultate s-a asigurat o continuitate atât a cadrelor didactice, cât și a disciplinelor studiate. Deși oficial limba de instruire era germana, de facto la Facultatea de Teologie multe discipline au fost predate și (sau numai) în română, cu excepția celor de istorie bisericească universală și de drept canonic.

În perioada 1875-1919, la această facultate au activat în total 15 profesori titulari, dintre care 13 români și doi ucraineni. Din 15 profesori titulari, trei au lucrat mai mult de trei decenii, trei – câte 22-23 de ani, cinci – câte 19-20 de ani. Profesorii teologi din Cernăuți au desfășurat și o minuțioasă muncă științifică, majoritatea dintre ei și-au publicat prelegerile lor, care și-au păstrat valoarea până în prezent. Această facultate a contribuit mult la formarea intelectualității românești și ucrainene din Bucovina.

Pe parcursul activității Universității austriece la Cernăuți, la Facultatea de Teologie ortodoxă și-au făcut studiile doar tineri de confesiune ortodoxă, majoritatea fiind de naționalitate română. La Facultatea de Teologie din Cernăuți au studiat și mulți tineri din România, dar și din alte state din Balcani. În anul de învățământ 1911/12, la Facultatea de Teologie și-au făcut studiile 204 studenți, dintre care 99 (48,5%) din Bucovina, 72 (35,3%) din România și 10 din Ungaria, 135 fiind români și 45 ruteni, iar restul de 24 studenți proveneau din alte țări ortodoxe din Balcani³⁹.

³⁶ *Die k.k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz im ersten Vierteljahrhundert ihres Bestandes. Festschrift hrsg. von Akademischen Senate, Czernowitz 1900*, p. 127, 133.

³⁷ *Чернівецький Університет. 1875-1995. Сторінки історії*, Чернівці 1995, p. 20.

³⁸ Constantin Ungureanu, *Înființarea Universității din Cernăuți, în 1875*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 4 (100), Chișinău 2014, p.31-32.

³⁹ *Oesterreichische Statistik*, ediție nouă, vol. XI, 1915, caiet III, p. 2-5.

În primul an de studii, la Facultatea de Drept și Științele Statului au fost create 10 catedre, treptat numărul acestora ajungând la 15. Din totalul de 44 de profesori, care au funcționat la această facultate, 35 au fost germani, 6 evrei, doi români și un sloven. Facultatea de Drept a fost cea mai bine frecventată, iar ponderea studenților de la juridică depășea cu mult celelalte două facultăți. Astfel, în anul de studii 1891/92, din totalul de 310 studenți de la Universitatea din Cernăuți, 206 (66%) studiau dreptul, iar peste un deceniu, în anul de studii 1900/01, din cei 483 de studenți, deja 373 (cca. 77% din total) studiau la Facultatea de Drept. Marea majoritate a studenților de la această facultate au fost vorbitori de limbă germană, de confesiune mozaică sau romano-catolică.

Facultatea de Filozofie din Cernăuți a cuprins mai multe secții: filozofie, istorie, filologie și lingvistică, matematică și științe naturale, limbi moderne, fizică, chimie. În ajunul războiului, la această facultate activau 28 de catedre, dintre care 16 din domeniul științelor filologice și istorice, și 12 la științele naturale. O importanță deosebită în cadrul acestei facultăți au avut-o catedrele de romanistică și slavistică, pentru limbile română și ucraineană, precum și pentru istoria estului și sud-estului Europei. Titulari la Catedra de limba și literatura română au fost profesorii Ioan Sbiera (până în 1906) și Sextil Pușcariu (1906-1919). La Facultatea de Filozofie au funcționat 9 seminare științifice la diferite discipline. În perioada 1875-1919, la Facultatea de Filozofie au activat 68 de profesori titulari, dintre care 52 germani, 6 evrei, 5 români, 3 ucraineni. Până la sfârșitul sec. al XIX-lea, Facultatea de Filozofie a fost frecventată de un număr foarte mic de studenți (doar 50-60 anual). Abia după anul 1900 a crescut rapid numărul studenților de la filozofie, trecând de 300, după 1910.

În perioada 1876-1890, la Universitatea din Cernăuți au studiat anual cca. 220-280 de studenți, marea majoritate fiind înscriși la Facultatea de Drept. La începutul sec. XX a avut loc o creștere rapidă a studenților de la această universitate (de la cca. 400, în 1900, la peste 1.000, după anul 1910). Contingentul de studenți a fost divers după limba maternă și confesiuni. Majoritatea studenților au fost vorbitori de germană, o bună parte din aceștia fiind de confesiune mozaică. În semestrul de vară 1913, din 1.129 studenți, 424 (37,5%) au recunoscut germana, 302 (26,7%) – româna, 288 (25,5%) – ruteana și 82 (7,3%) – poloneza drept limbă maternă. După confesiuni, 420 erau ortodocși, 413 mozaici, 160 romano-catolici, 99 greco-catolici, 28 protestanți, 7 armeni catolici și doi gregorienii⁴⁰.

Studiile la universitate erau cu plată, doar un număr mic de studenți erau scutiți parțial sau în întregime de plata taxelor de studii. La Universitatea din Cernăuți s-au creat mai multe burse, pentru a-i stimula pe cei mai talentați studenți și a ajuta pe cei cu venituri financiare modeste. Au fost alocate diferite burse studentești, finanțate de stat, de autoritățile provinciale, de fundații și persoane particulare, sau chiar de însuși împăratul Franz Josif.

⁴⁰ *Deutschsprachige Quellen ...*, Band XIII, p. 96.

Universitatea din Cernăuți s-a remarcat și prin o viața studențească intensă. În perioada 1875-1918, la Universitatea din Cernăuți au funcționat în total 25 de societăți studențești, dintre care 4 au avut un caracter supranațional. Celelalte societăți academice au funcționat pe criterii etnice. Au existat 3 societăți studențești germane, 6 românești, 3 ucrainene, 2 poloneze și 6 evreiești. Mai multe societăți studențești (dintre cele românești numai *Bucovina* și *Moldova*) au avut un caracter conservator de organizare, membrii fiecărei societăți purtau uniforme specifice, șepci și panglici distincte de diferite culori. Forma de organizare și de colaborare a societăților studențești din capitala Bucovinei s-a inspirat din viața universitară a Europei Occidentale și a constituit un model de conviețuire interetnică și interconfesională.

Așadar, la momentul anexării Bucovinei, învățământul din acest teritoriu era doar la etapa inițială de dezvoltare, iar cea mai importantă școală era Academia teologică de la Putna. Până la mijlocul sec. al XIX-lea, învățământul din Bucovina s-a dezvoltat anevoios, marea majoritate a copiilor ortodocși, de naționalitate română sau ucraineană, nu frecventau nicio școală, iar Gimnaziul din Cernăuți era singura instituție cu nivel secundar de instruire.

Sistemul de învățământ din Bucovina s-a dezvoltat mai rapid în ultimele decenii de stăpânire austriacă, când s-au deschis școli primare cu diferite limbi de instruire, practic, în toate localitățile bucovinene, au fost înființate mai multe școli secundare în principalele orașe, iar la Cernăuți s-a creat, în 1875, o universitate cu limba germană de instruire.

La începutul sec. al XX-lea, Bucovina dispunea de un sistem de învățământ dezvoltat, iar cca. 96% din totalul copiilor de vârstă școlară frecventau o școală. În ajunul războiului, în Bucovina funcționau 564 de școli primare (219 ucrainene, 190 românești, 97 germane, 15 poloneze, 4 maghiare și 39 mixte), frecventate de cca. 110 mii de elevi. În Bucovina mai existau atunci 13 gimnazii pentru băieți (4 germane, 4 germano-române, 2 germano-rutene, 2 rutene și unul germano-polon) cu un număr de 6.108 elevi, două școli reale cu 806 elevi, o școală de meserii, câteva licee oficiale sau particulare pentru fete cu cca. 1.400 de eleve, două instituții pentru pregătirea învățătorilor și învățătoarelor. Cea mai importantă instituție de învățământ din Bucovina era Universitatea din Cernăuți, care activa cu trei facultăți, iar în 1913 era frecventată de 1.129 de studenți.

Summary

At the time of annexation of Bukovina, education in this territory was only at the initial stage of development, the most important school being the Theological Academy of Putna. The education system in Bukovina developed especially in the last decades of Austrian rule, when there were opened primary schools in almost all localities of Bukovina, were instituted several secondary schools in cities, and in Czernowitz was created a university in German language.

At the beginning of the twentieth century, Bukovina had a developed education system, and approx. 96% of school-age children were attending school. On the eve of the war, 564 primary schools were operating in Bucovina (219 Ukrainian, 190 Romanian, 97 German, 15 Polish, 4 Hungarian and 39 mixed), attended by approx. 110 thousand students. At that time in Bukovina there were also 13 secondary schools for boys with a number of 6,108 pupils, and several high-schools for girls, with approx. 1,400 pupils, two real schools, a vocational school, two institutions for preparing of teachers for both sexes. The most important institution in Bukovina was the University of Czernowitz, which activated with three faculties, and in 1913 was attended by 1,129 students.